

Atabacar, atabacat, V. tabac Atabal, atabalador, atabalament, atabalar, -alat, atabalejar, atabaler, V. tabal (cf. atabar) Atabollar, atabollat, V. taboll Atabuix, atabuixada, atabuixar, atabuixat, atabuxar, V. tabuixar Atac, atacada, atacador, V. atacar

ATACAMITA, del nom del territori d'Atacama, on es va descobrir aquest mineral. □ 1.ª doc.: 1868, SLitCosta (atamita, err. tip.).

ATACAR, 'escometre, llançar un atac', de l'it. *attaccare* 'clavar, unir, enganxar', 'llançar un atac'; probablement aquest es va treure de *staccare*, que avui significa 'separar, desfermar, desenganxar', però primitivament devia significar 'fermar, estacar', com l'oc. 17 ant. *estacar*, del qual és provinent; es va canviar l'element *s-*, pres pel sufix italià que indica separació, en el prefix *a-*, per tal de posar d'acord la forma del mot amb el seu significat; l'oc. ant. *estacar* era derivat de *estaca*, tots dos d'igual origen i significat que els nostres *ESTACA* i *estacar*; en el sentit de 'lligar o cordar al cos una peça de vestir' sembla que és derivat de *taco* (*tac*), pres en el sentit de 'botó', i segurament aquest sentit l'imitàrem del castellà, on fou més general i antic. □ 1.ª doc.: segona meitat S. XVII; la segona acc., c. 1800.

El sentit d'"escomesa, atac" va néixer a Itàlia, partint del d'"unir, enganxar, clavar": *attaccare una corda, un bottone, un quadro, il pensiero*, etc. De les locucions *attaccarsi con uno* 'investir, aferrar-se en lluita amb algú', *attaccare una battaglia* 'empendre un combat', documentades ja a princ. S. XVI (Berni, Segni, Ariosto), i provinents de la idea d'"unir, ajuntar", van extreure més tard *attaccare* 'escometre, entrar en combat (contra algú)', que ja es troba en Davanzati a mitjan segle, i des d'allà va passar al fr. *attaquer*, que apareix el 1578. En castellà el mot no apareix fins més tard, en ocasió de les guerres del segle següent.

Mèrit de precisar alguns d'aquests fets, i en particular dels hispànics, és de M. de Montoliu, *RHisp.* xxvii, 1920, 342, que n'assenyala cinc exemples en Manuel de Melo, *Hist. de los Movimientos, Separación y Guerra de Cataluña* (1644-48), i ja figura en un dicc. francès-castellà de 1639 (Trogney), però el mot no apareix en moltes obres del primer terç del segle, en què hi havia bona ocasió d'usar-lo. En català la primera dada és en les *Trobes de J. Febrer*, falsificació de la segona meitat del S. XVII, i en el *Gazophylacium* de Lacavalleria (1695): «*atacar a algú*: alíquem aggredi, adórirí --- impugnare --- in alíquem sese immittere, injicere; *atacar una ciutat*: urbem oppugnare; *atacat*: ---»; el *DTO*. no el porta en les primeres eds., i l'afegeix en la de 1757. De tota manera és segur que ja l'usaven els nostres defensors de Montjuïc el 1641 parlant amb llurs aliats francesos. Vista la data d'aparició en català i castellà, quan ja minvava l'intercanvi amb Itàlia i s'intensificava el contacte bèl·lic amb França, és probable que en aquest sentit totes dues llengües vagin imitar-lo del francès i no directament de l'italià.

L'acc. 'pitjar la càrrega d'una arma de foc, el tabac d'una pipa', etc., en general 'pitjar, atapeir, posar tibant', també castellana (allà força més antiga que l'altra, des de princ. S. XV, *Canc. de Baena*), en realitat és un mot diferent, estrany a França i Itàlia, potser nascut en castellà (no figura encara en Lacav. ni *DTO.*; «*atacar las armas de fog --- stipare*», Belv.), i segurament derivat del cast. *TACO*. Sens dubte és veritat que en català també ha donat brotada considerable: «desesperat per aquell ronqueig que no el deixava dormir, el senyoret --- s'afanyava *atacant* a poc a poc les xicres del nas de la minyona, que continuava adormida com un soc», PCoromines (*La Dona Lletja II*, O. C., 495); *atacar* 'arromballar, posar tacs en els buits que deixa una tapa de fusta', Segre Mitjà (Montmagastre, 1956); *atacar les costures* 'nuar i amagar dins de les costures els caps dels fils del cosit' (c. 1910, Princ. o Men.?: E. Serra Ràfols, 1965); «Carmacho era un manchego que s'*atacava* dos pollastres de una sentà», *atacat* 'tibant, curull' («la plassa de la Malva, *atacà* de chen»), *Canyissaes* (122, 80, 45); i veg. *atac* infra.

Pel que fa a *atacar* 'fixar cosint o clavant una cosa en una altra', 'cordar', és un ús molt antic i arrelat en castellà, avui allà encara molt vivaç a Andalusia, i documentat des de Jorge Manrique († 1479) i altres clàssics: «*capa bien puesta --- calzas atacadas, sus botas, cuello abierto y bien puesto*», Quevedo (*Buscón, CIC.*, 152), «allí desenreda / las calzas, que agora queda / comenzándose a *atacar*», T. de Molina (*Vergonzoso en P. I*, 651). En català, en canvi, ha tingut sempre un ús molt limitat (no figura en general en els dicc., p. ex., *AlcM*) per més que no sigui estrany a l'ús valencià: «apenes cadaú fa sos fets, pòsa la tapadora ---, s'*ataca* de pressa la ròba y s'allarga en tot lo fil», MGadea (*T. del Xè II*, 85), i un ús així degué tenir força extensió en alguns cercles barcelonins, sobretot a primers del segle passat o c. 1800: «al Voló --- la gent vesteix a la usança del país, y las donas --- las camisas sueltas las mànigas, diferentes de las catalanas que las portan atacadas ab punys als brassos, ab botons de plata ---», «S. E. donà la providència de fer *atacar* unas cadiras ab las altras, posadas en una igualtat, que formaban com un vall ---», «és de pertinenència dels senyors una llanxa per travessar lo riu o passar-s'i --- sent lo regular prop de las Fontetas dita llanxa *atacada* ab una cadena», B. de Maldà (*Excursions*, 142, 168, 112); com que el Baró havia viatjat molt i tenia distingida parentela internacional, sembla que el darrer ex. es ressent de la influència de l'it. *attaccare* o el fr. *attacher*, si bé embastat amb l'ús més espanyol, al capdavant 'cordar, fixar' dels dos primers exemples.

En canvi en italià i francès manca del tot l'aplicació al vestit; de manera que hem de descartar la tesi de Terlingen (*Italianismos en Esp.*, pp. 333, 204) que aquest *atacar* sigui també italianisme, sense comptar que en castellà els italianismes són encara molt rars a mj. S. xv i de naturalesa especialíssima. En català deu ser manllevat del castellà. Potser aquest *atacar* és mot